

S Z E M L E

Hajdú Mihály, Általános és magyar névtan

Osiris kiadó, Bp., 2003. 955 lap

1. A névkutatás eredményeinek első hazai összefoglalását, KÁLMÁN BÉLÁNAK „A nevek világa” című kötetét még 1967-ben adta közre a Gondolat Kiadó. Úttörő jellegű munka volt, mely a két legfontosabb névfajttával foglalkozó részterület: a személy- és helynévtan fontosabb témaköreit tekintette át tudományos értékű, bár ismeretterjesztő formában. A hazai névtudomány következő, alapvető összefoglaló munkája 1979-ben jelent meg az Akadémiai Kiadónál. J. SOLTÉSZ KATALINNAK „A tulajdonnév funkciója és jelentése” című monográfiája már az összes tulajdonnévi

kategoriót vizsgálata tárgyának tekintette, s elsősorban a tulajdonnevek elméleti kérdéseire összpontosított. A hazai és nemzetközi névkutatás egyre gazdagodó és egyre szerteágazóbb eredményeinek átfogó és alapos bemutatására azóta egyetlen névkutatónk sem vállalkozott. J. SOLTÉSZ könyve óta csupán egy népszerűsítő jellegű, a középiskolai nyelvtanoktatás segédkönyvének szánt kiadvány jelent meg 1994-ben a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában, HAJDÚ MIHÁLY szerzőségével, „Magyar tulajdonnevek” címen. (KÁLMÁN BÉLA klasszikus művének 1989-ben megjelent 4., átdolgozott kiadása [Csokonai Kiadó] kis változtatásokat tartalmaz csak a korábbi kiadásokhoz képest, így igazán újat nem jelent a magyar névkutatás történetében.)

Legalább negyedszázados hiányt hivatott pótolni tehát az a terjedelmes kötet, amely az „Osiris tankönyvek” sorozatban „Általános és magyar névtan” címen jelent meg, s ettől fogva – a személynévkutatással vagy általános névtani kérdésekkel foglalkozó újabb tanulmányok irodalomjegyzékeinek látható tanúsága szerint is – azonnal alapvető kézikönyvvé vált a hazai névtudományban. Szerzője HAJDÚ MIHÁLY, akit a magyar névtan legsokoldalúbb kutatójának tarthatunk. Legnagyobb szabású munkái a magyar személynévtörténet átfogó elemzése: kandidátusi dolgozata az újmagyar kor, nagydoktori disszertációja pedig a középmagyar kor személynévtörténetének alapos és igen terjedelmes feldolgozásaként készült el. Ezek eredményeit nagyobb részt itt teszi közzé a most megjelent kötet lapjain. HAJDÚ kutatásai azonban mindemellett a névtan minden területére kiterjednek, munkáiban sok kérdéskör első s gyakran máig – alaposágában legalábbis – egyetlen áttekintését találhatjuk meg. Tudományos érdeklődése és oktatói, szerkesztői, tudományos-szervezői munkája ugyancsak a névkutatások kiváló ismerőjévé teszik. Az utóbbi években megjelent tanulmányai részben már e nagy összegzés előmunkálatainak tekinthetők, melyekben a névtan eddig kellőképpen még nem tisztázott, módszeresen nem vizsgált kérdéseivel foglalkozott.

2. Egy nagy, összegző munka sem adhat minden kérdésre teljes és egyértelmű választ; már csak egyes témák kidolgozatlansága, valamint a tudományos véleményeknek az – általános névtan területét különösképpen jellemző – sokfélesége miatt sem. Azonban – ahogyan a kötet bevezetőjében olvashatjuk – a szerző mindannak a bemutatására törekszik, amit mai ismereteink szerint a tulajdonnevekkel kapcsolatosan el lehet, illetve érdemes elmondani. Ebben az eddigi kutatások eredményeinek összegzésére vállalkozik, úgy, hogy a lehetőleg egységes összképben a különböző tudományos álláspontok helyet kapjanak. A szerző érthetően elsősorban a magyar névanyagra és a hazai névkutatás eredményeire összpontosít, de egyes kérdések tárgyalása során teret biztosít más nyelvek tulajdonneveinek, s gyakorta hivatkozik az – itthon nagyon kevésbé ismert – külföldi szakirodalomra. A történeti személynévanyag rendszerszerű tárgyalásában pedig különösképpen támaszkodhat közvetlenül is saját kutatásainak eredményeire.

A szóban forgó kötet önmagában félrevezető címét (Általános és magyar névtan) a – sajnos csak a belső címlapon olvasható – alcím (Személynevek) pontosítja, igazi tartalmát pedig a tartalomjegyzék fedi fel. A munka ugyanis az általános névtan kérdései mellett csak személynevekkel foglalkozik: más népek személynévadásának és -használatának áttekintése után a magyar személynévanyag egyes csoportjait: az egyelemű nevek és keresztnévek, becenevek és családnevek világát mutatja be. Anyagába nem került be a ragadványnevek, a nem hivatalosan felvett nevek (legismertebb megnevezésük szerint: álnevek), az asszonynevek – pontosabban: a házassági névviselés – tárgyalása (erre csak részben s más összefüggésben, a középmagyar kori egynevűség, névelemhiány és körülírás témáján belül tér ki). A „Családnevek” fejezetből pedig hiányzik az újmagyar kori családnévtörténet s ennek keretében a családnév-változtatások bemutatása (utóbbiakra néhány elszórt utalást találunk csak a magyar névtörténet, továbbá más nyelvek személynévanyagának bemutatása során). Ezek a témák sajnálatos módon, de minden bizonnyal a szerző eredeti szándékától függetlenül maradtak ki végül az egyébként már így is igen vaskos kötetből. A szerző a mű utolsó fejezetének legutolsó mondatában kifejti azonban szándékát, miszerint „Ezekkel a kérdésekkel a tankönyv második kötetében foglalkozunk majd” (874). Nyilvánvalóan ebben a második

kötetben lesz szükséges tárgyalni még a helyneveket és más tulajdonnévfajtaikat is: e témák egyébként eleve egy külön kötetet kívánnak. (A teljes mű koncepcióját valójában fontos lett volna a bevezető fejezetben ismertetni, hogy ennek megfelelő elvárásokkal vehessük kézbe a jelen munkát.)

3. HAJDÚ MIHÁLY könyvének első nagy szerkezeti egysége az „Általános névtan” címet viseli. Ennek elején két, egymással szorosabban összetartozó fejezet található, melyek a névtudomány történetét s a többi tudományág között betöltött helyét vázolják fel; a szerző ezt követően „Általános kérdések” cím alatt már a tulajdonnevek általános kérdéseivel foglalkozik. (Hasonló jellegű összefoglalásra a hazai szakirodalomban eddig csak J. SOLTÉSZ KATALIN vállalkozott, HAJDÚ MIHÁLY munkája azonban jóval részletesebb áttekintést kínál elődjénél.) Az „Általános névtan” című fejezet második fele tulajdonképpen önálló egység lehetne: más kultúrák, népek, nyelvek személynévtanának áttekintését adja, előkészítve ezáltal a kötet második nagy szerkezeti egységét, a „Magyar személynevek” tárgyalását. A munka arányait tekintve az „Általános névtan” fejezet a kötetnek bő egyharmadát teszi ki, melyen fele-fele arányban osztozik az általános névtan és más népek személynévtanának bemutatása; a kötet csaknem kétharmadát tehát a magyar személyneveknek szenteli a szerző.

4. A nevek iránti érdeklődés történetét HAJDÚ az ókortól kezdve, a mondák és mítoszok korától az ősi névmagyarazatokon s a különböző célú névgyűjteményeken át vezet tovább a modern értelemben vett tudományosság koráig. Ezt részben tágabb tudománytörténeti környezetbe igyekszik illeszteni, míg egynémely mozzanatnál (különösen a Pesty-féle helynévgyűjtés történeténél: 28–9) hosszabban elidőzik. A névtudomány számára alapvető fontosságú szintézisek, bibliográfiák, a szükséges intézményi háttér, névtani periodikák és konferenciák áttekintését (a sorból a névtan oktatásának témaköre hiányzik még) nemzetközi léptékűvé tágítja, s ebben a keretben vázolja fel a mai magyarországi helyzetet. Hasonló áttekintés nyilvánvalóan közel sem lehet teljes vagy akár csak kellően reprezentatív (a finn névkutatás példájának egy említésen túlmenő bemutatását kifejezetten hiányolhatjuk is), ám egyfajta tájékozódáson túl így is elősegíti azt, hogy hazai névtudományunkat s az előtte álló feladatokat ebben az összefüggésben is megítélhessük. Az itt tárgyalt tényezők a névtani kutatásokat természetesen egymással összefüggésben is befolyásolhatják, ahogyan azt a kötet adataihoz hozzávehető lengyelországi példa is mutatja: a Lengyel Tudományos Akadémia krakkói Lengyel Nyelvi Intézetén belül 14 fős névtani részleg működik, mely a történeti hely- és személynévanyag gyűjtését, rendszerezését, kiadását és elemzését folyamatosan és megbízhatóan végzi, s gondoskodik többek között a lengyel névtani periodika (Onomastica) rendszeres megjelenéséről is.

A névtudomány helyzetével kapcsolatban a szerző véleményét már a „Bevezetés”-ben megismerhetjük. Míg a nevek vizsgálatával foglalkozó kutatók egy része a névkutatást a nyelvtudomány részének tekinti, addig mások között HAJDÚ MIHÁLY e tudományterület önállóságát s a nyelvtudománytól önállósodott voltát vallja. A névkutatás interdiszciplinaritása mindenesetre kétségtelennek tekinthető. Ennek megfelelően mutatja be a szerző a névtan kapcsolatát több más tudományterülettel (társtudományokkal), ezek között elsőként és kiemelten természetesen a nyelvészet több ágával. (A szerző által itt megkezdett sort természetesen hosszan lehetne még folytatni.)

5. A névtannak tudományterületként való bemutatását követi az „Általános kérdések” című nagyobb szerkezeti egység: az általános névtan kérdéseinek legújabb s legterjedelmesebb hazai összefoglalása, a kötet legösszetettebb és legtöbb kérdést felvető része.

Ennek a nagyobbnak a legelső fejezete az azonosításnak (identifikációnak) az élővilágban, illetve az emberek körében alapvető voltát hangsúlyozza s mutatja be. Ez készíti elő a tulajdonnév meghatározásával foglalkozó következő fejezetet: az azonosítás leglényegesebb jellemzője a tulajdonneveknek. (Azt pedig már a kötet „Bevezetés”-éből tudjuk, hogy a nevek használ-

lata antropológiai univerzálénak tekinthető.) A tulajdonnevek meghatározásához a szerző hagyományos módon, a közszo és a tulajdonnév közötti különbségek tárgyalásával közelelt (absztrahálás vagy konkretizálás), és szól arról is, hogy vannak átmenetek, határterületek (melyekre egyébként majd „A nevek rendszere” című fejezetben később kitér még a szerző), többé és kevésbé névszerű (illetve névszerűtlen) tulajdonnevek, s hogy valójában tulajdonnév-fogalmunk az utóbbi időkben tágulni látszik. Más vélemények ismertetését követően adja meg HAJDÚ saját definícióját: „Tulajdonnév az a nyelvi jel, amelyet alkotója (s ez lehet több személy, grémium is) egy valami (objektum: személy, hely, állat, tárgy, dolog, fogalom stb.) vagy egy összetartozó csoport (emberek, állatok, földrajzi helyek, tárgyak, dolgok, fogalmak stb.) azonosítására hoz létre, s azt általában kisebb-nagyobb közösség elfogadja, használja, a nyelvtudomány pedig a közszavaktól való megkülönböztetését (a magyarban nagybetűs helyesírását) elhatározza” (58); a kiemléseket itt és a későbbiekben töröltem – F. T.). A meghatározás jóval részletezőbb, mint amit öt évvel korábban a szerző ugyanerre a kérdésre adott: „Minden nyelvi jel tulajdonnév, amit alkotója vagy használója annak tekint” (A tulajdonnév meghatározása: NévtÉrt. 21. 1998: 12). Az újabb definíció elégségesével és egyes elemeinek meghatározó voltával kapcsolatban bizonyos szünetnek még más vélemények is – a tulajdonnév mibenléte sokat vitatott kérdése a névtudománynak, már csak a tudományos megközelítések lehetséges sokfélesége miatt is (minderről bővebben l. pl. HAJDÚ fentebb hivatkozott tanulmányát is).

A „Tulajdonnevek és köznevek összefüggései” című következő fejezet valójában azokat a – formai és tartalmi – változási lehetőségeket tekinti át, amelyek révén a tulajdonnév eredeti közszo jelentése elhomályosulhat, illetve egy tulajdonnév – szándékolatlan vagy éppen tudatos – közszo alapú átértelmeződése, értelmesítése, „magyarázata” megtörténhet (utóbbiak rendszerző igényű bemutatása tanulságos és újszerű anyagot jelent egy névtani összefoglaló munkában). A tulajdonneveknek – legtöbbször – köznevekből való származásáról a tulajdonnevek keletkezésének kérdéseként más fejezetekben olvashatunk, a tulajdonnevek köznevesülését pedig az itt következő fejezetben tárgyalja a szerző.

A tulajdonnevek köznevesülésevel foglalkozó rész a jelenség sok szempontú, átfogó és részletes bemutatásával a téma gazdag áttekintését biztosítja. A tulajdonnevek oldaláról vizsgálva a kérdést, HAJDÚ először sorra veszi a kiindulásként szöbe jövő névfajtákat (elsősorban személy-, továbbá helynevek), majd azt, hogy milyen módon (változások révén) alakulhatnak közszová. A köznevek oldaláról a szerző szófaji, jelentéstani (fogalomkörök szerinti) és etimológiai (mely nyelvben történt meg a köznevesülés) megközelítéssel él, kiegészítve azzal a szemponttal, hogy mióta használatos az adott közszo nyelvünkben. A rendszerezések sorából a szemléleti alap szerinti osztályozást hiányolhatjuk (igaz, ez később, a „Névváltozások” című fejezetben röviden előkerül még). Ez az osztályozás elsősorban a névviselelőkhöz metaforikus (*mecénás*, *fukar* stb.) és metonimikus (*bikini*, *makadám* stb.) módon kapcsolódó alakulásokat mutatná be, de számításba vehetné a név hangalakja által motivált alakulatokat (a „szabálytalan”, játékos alakulásmódok sajátos lehetőségeit is, pl. *géppityu* ’géppisztoly’ [ill. < *géppisztoly*], *kenobi* ’szívás’ [obi < *oboa* ’uaz’, vö. *Obi van Kenobi*: filmhős], *vilma* ’Végre itt a leszerelés, megyek, anyám!’ – bővebben l. FARKAS, Névkutatás – szlengkutatás. In: Kiss Jenő-Eml. 641–50). Ezek mellett felvehetnénk egy inkább csak konvencionális jellegű (esetleg tiszteleti elemet is tartalmazó) kategóriát (*atilla*, *Napoleon-torta* stb.).

A köznevesülés típusait a szerző a magyar és idegen nyelvekből vett példákkal gazdagon illusztrálva mutatja be, a nem közismert szavak jelentését (s olykor keletkezésének hátterét) meg is magyarázza. A rendszerezésbe, illetve a példák sorába egyébként egy-két apróbb hiba, illetve következetlenség is becsúszott. A *hárijános* a valós személyek, a *hárijánoskodik* pedig már az irodalmi alakok nevéből keletkezett szavak között szerepel (73, 75); a mitológiai nevekket egy csoportba vont (az irodalmi alkotásokhoz talán inkább sorolható) „magyar népmesékből, népmondák-ból való” névként bukkan fel a *hamupipőke* (75); a *barkochba* pedig (a TESz. véleményével ellentétes módon) a nem magyar nyelvben köznevesült elemek sorában olvasható (81).

6. A következő fejezet címe: „Denotáció”; önmagában keveset mond. A szerző azonban itt foglalkozik a névelmélet egyik legfontosabb kérdésével, a tulajdonnév jelentésével (J. SOLTÉSZ i. m. szóhasználatára szerint: jelentésszerkezetével), továbbá ehhez kapcsolódóan a hangalak és jelentés kapcsolatának lehetséges típusaival. HAJDÚ MIHÁLY itt is többféle véleményt ismertet a kérdéssel kapcsolatban. A tulajdonnév jelentésnélküliségét valló (céljának pusztán az identifikációt tartó) elmélet ismertetése után az etimológiai (azaz a közszói eredetű) jelentés problémáival foglalkozik, majd az információtartalom kérdésével (meggyőzően érvelve amellett, hogy ez nem része a jelentésnek). Ezután tér rá a denotáció, azt követően pedig a motiváció tárgyalására (melynek inkább szűkebb, a „reális kapcsolatokra” leszűkítő értelmezését vallja magáénak, nem véve számításba tehát a tágabb értelemben vett modellhatást: a névrendszerbe illesztés nyelvi síkon megnyilvánuló hatását). A konnotáció alatt a néviselőhöz kapcsolódó asszociációkat érti csupán, elválasztva ettől a közszói jelentéshez vagy a név hangalakjához kapcsolódó benyomásokat (utóbbiakkal – bár nem utal előre – bőven foglalkozik majd a „Névléktan” című fejezetben). A szerző tehát a J. SOLTÉSZ-féle „jelentésszerkezet” elemeit veszi sorra, de elődjétől eltérő a véleménye.

HAJDÚ szerint ugyanis a névadás lényege a denotáció, a névhasználat az identifikáció, a tulajdonnév jelentése pedig maga a jelölt (86). Ebből az álláspontból teljesen érthetővé válik az, hogy a szerző rendszerében a J. SOLTÉSZ-féle jelentésszerkezet elemei szűkebb értelmezést nyernek, mint J. SOLTÉSZ-nál (akinek a modelljében a név jelentése a jelölthez való vonatkozás). A valóságban nem létező egyedek nevének esetében ez az értelmezés megoldhatatlan problémát jelenthetne: mitológiai vagy irodalmi alakoknak is van nevük, de ha a valóságban ezek nem léteznek, nem léteztek, akkor nevüknek nem lehetne jelentésük. A hagyományos ellenérvet HAJDÚ azzal hárítja el, hogy ezek az emberi tudatban léteznek – tehát jelentésük értelmezhető.

Mindezek a kérdések a téma fontossága szerint akár előrébb is helyet kaphattak volna a kötetben. A szerző még ennek a kérdéskörnek a tárgyalásához kapcsolódva vezet el és vázolja fel világosan, megfelelő példákkal a hangalak és denotátum közötti lehetséges összefüggések rendszerét (a közszókra kidolgozott, KÁROLY SÁNDOR-féle jelentéstani tipológia mintájára).

7. A tulajdonneveket érintő változások egy része a köznevekkel való összefüggésük szerint értelmezhető, ezeket HAJDÚ a korábban már említett fejezetekben és módon mutatta be. A „Névváltozások” címet viselő fejezet a tulajdonnevek alaki és jelentésbeli változásait tárgyalja. Előbbihez számítja a hangalaki változások mellett (teljes joggal) az írásbeli változásokat; ezek mellett említhetnénk meg azonban még azon eseteket is, melyekben adott jelölő funkcióra teljesen új nyelvi elemet kezdünk használni (pl. *Dunapentele* > *Sztalinváros*). A denotátummal kapcsolatos változások körében a névatvitel különféle típusait és a névbővülés-névszűkülés eseteit mutatja be a szerző. A jelentéstörténetben absztrakt–konkrét jelentésváltozásokként tárgyalt folyamatoknak a tulajdonnevek vizsgálatának körében a közzavak és tulajdonnevek közötti átmenetek lehetnek megfeleltethetők; ezekkel a kötet korábbi fejezeteiben találkozhattunk. A nyelvtörténetből ismert utolsó nagy típusal, a stílusérték változásával HAJDÚ MIHÁLY névtani rendszerében azonban nem találkozunk, bár a – például a keresztnévadás vagy a családnév-változtatások körében megmutatózó – névízlés ennek létéről is tanúskodik. Ne felejtjük el azonban: ha a tulajdonnév jelentése HAJDÚ szerint maga a denotátum, akkor ezt a változási típust nem helyezhetjük egyszerűen az itt tárgyalt egyéb alakulásmódok mellé, mert akkor ez a jelentéstől független, s így csupán a névhangulat témakörébe sorolandó. (A tulajdonnév jelentésének kérdésén akár e példa révén is el lehetne vitatkozni. Régóta és sokat vitatott kérdésről van szó; egyik lehetséges megoldását most HAJDÚ MIHÁLY kimunkálásában ismerhetjük meg.) Érdemes talán még megjegyezni, hogy KISS LAJOS „Földrajzi neveink nyelvi fejlődése” című munkáját (Bp., 1995.) ezen a ponton jól lehetne hasznosítani, azt továbbvezető irodalomként is feltüntetni a kötetben.

Talán nem éppen itt említendő, de mindenesetre az általános névtani fejezetben belül lenne szükséges tárgyalni a hivatalos és közösségi, illetve a mesterséges és természetes névanyag össze-

függéseinek, különbségeinek és sajátosságainak a kérdéseit, elkülöníteni a névkeletkezés és névhasználat síkját. Erre a különböző névtípusok történetének tárgyalása során jól lehetne építeni.

8. A „Névléktan” című fejezet leggazdagabb (s egyúttal legterjedelmesebb: 26 lapos) részletét alkotja a névtan általános kérdéseivel foglalkozó nagyobb szerkezeti egységnek. N é v - l é l e k t a n cím alatt tárgyalja ugyanis – s érthetően többnyire személynévi példákkal – a szerző a névmágia megjelenési formáit, a névválasztás lélektani hátterét s általában a névhangulat megnyilvánulásainak számtalan módját (utóbbiak körében az egyes kutatók által a konnotáció részének tartott, a névhangulatot befolyásoló formai és jelentéstani alapú tényezőket is). Ezek a kérdéskörök természetesen érintkeznek egymással (például az óvónevek vagy kívánságnevek révén), ám az együttes, egymástól elkülönítetlen, részben keveredő tárgyalásmód miatt nehéz áttekinteni az egyébként is meglehetősen hosszú fejezet tartalmát. E témá(k)nak a kötet más fejezeteihez hasonló rendszerezettebb, módszeresebb bemutatása előnyére válhatna ennek a résznek, bár az a maga színességében s a felmerülő példák sokféleségével hű kifejezője a névléktan jellegzetesen összetett s rendszerbe nehezen kényszeríthető működésének. A szakirodalmi háttere is óriási ennek a témának, így a fejezetvégi felsorolásban bár igen nehéz, de talán érdemes lett volna alaposabban megrostálni az olvasók figyelmébe is ajánlható fontosabb munkák jegyzékét.

9. A tulajdonnevek nyelvi rendszerben való elhelyezése a névelmélet egyik jellegzetes problémájaként ismeretes. Az ezzel a kérdéssel foglalkozó fejezet – azaz HAJDÚ MIHÁLY – szerint „a tulajdonnév a mondatban főnévként viselkedő nyelvi jel, de nem egyetlen főnév, hanem egyedítésre, azonosításra szolgáló hang, betű, szó, szókapcsolat vagy szavak csoportja, akár mondat vagy szöveg is lehet” (130). Mivel több szóból is állhat, HAJDÚ a tulajdonnevet nem tartja szófaji kategóriának. (S hogy mennyire nem könnyű elszakadni a hagyományos kategóriáktól, jelzi az is, hogy ugyanebben a fejezetben a szerző maga is több helyen, közvetlenül vagy közvetve mégis a tulajdonnevek s z ó f a j i s á g á r ó l beszélve fogalmazza meg mondani-valóját, l. pl. az alább idézett mondatban is.) Mert ugyan „főnévként illeszkedik be a kommunikációba (mondatba, szövegbe), de nem a közszavakhoz hasonlóan gondolatközlő eleme annak, hanem azonosító funkciójú, s így független a többi szófajtól, azok mellett külön rendszert alkot” (131). Érzésem szerint ez a témakör a tulajdonnév meghatározása mellé illeszkedik leginkább, így a név jelentésével foglalkozó fejezettel együtt ez is előrébb kaphatott volna helyet az általános kérdéseket tárgyaló nagyobb egységen belül.

A n e v e k g r a m m a t i k á j á t tárgyaló fejezet kapcsolódik az előbbiben tárgyalt témához (s egyúttal a tulajdonnév meghatározásának kísérleteiről szóló korábbi fejezethez). A szerző a nyelvi szintek szerint veszi sorra a tulajdonnevek jellemző sajátosságait. S bár ezen szempontok nem egyértelműen meghatározó jegyei a tulajdonneveknek, mégis érdemes lehet bizonyos hangtani, tótani, alaktani, szófaji, a szóalkotásmódokat érintő, szintagmatikai, mondat- és szövegtani megfigyeléseket tenni. Közülük a tulajdonnevek alaki sérthetetlenségének gyakorta jellemző elve vagy a határozott névelő használatának kérdése kiemelt figyelemre méltó vonatkozások – még ha nem is annyira jellemzők, mint a magyar nyelvre vonatkozóan a már említett nagybetűs írásmód. (A tulajdonnevek helyesírásával a szerző egyébként külön nem foglalkozik.)

„A tulajdonnevek lefordítása” című fejezet a n e v e k m á s n y e l v e k b e való beilleszkedésének típusait vázolja fel. (A név lefordítása szorosabb értelemben ennek csak egyik, „legerősebb” típusát jelenti.) Ezek alakulását elsősorban a hagyomány alakítja. A témával az itt említettek kivül például az NyKk. is több szócikkben foglalkozik, napjainkban pedig talán még aktuálisabb kérdésnek számít, mivel az utóbbi évek során a korábbinál jóval gyakoribbá váltak a megértést nehezítő idegenszerű megoldások, nőtt a bizonytalanság (*Plütarkhosz, Szilikon-völgy, Rosetta Kő, Boston Tea Party* stb.) is. Az itteni rövid (2 lap terjedelmű) összefoglalásnál a téma alaposabb át-

tekintést is megérdemelne, amit az újabban (a kötet elkészülte óta is) megjelent vonatkozó munkák is igazolhatnak.

Az általános névtani fejezetek sorában az utolsó a nevek rendszerével foglalkozik. A mai névfajták (nyelven kívüli szempontok szerinti) elkülönítésének tudománytörténetét vázolja fel a szerző, majd kitér azokra a név(?)fajtákra is, amelyeket a magyar hagyomány nem tekint tulajdonneveknek. (A tulajdonnévi kategória határai más nyelvekben máshol húzódnak meg.) Megemlíti tehát a történésnevek csoportját (példáit HAJDÚ a kötetben következetesen nagybetűvel is írja, pl. *Honfoglalás*), a dátumok és korszakok neveinek, a hadműveletek (valójában a címekkel rokonítható) elnevezéseinek, az elemek és vegyületek neveinek, továbbá a nevezéktan elemeinek a magyar nyelvben a köznevekhez sorolandó csoportjait. HAJDÚ a magyar nyelvben 8 nagy tulajdonnévi kategóriát határoz meg: személynevek, helynevek, intézménynevek, állatnevek, tárgynevek, emberi alkotások elnevezései, eseménynevek, fiktív (írói) nevek. A tárgynevek (hajók, egyes fegyverek stb. nevei) tehát (teljes joggal) önálló típusként jelennek meg, míg a (rokonságban álló, de egymástól hagyományosan elkülönülő) címeket és márkanéveket (nyilván ezek mellé sorolnánk a díjak és kitüntetések neveit is) egyetlen kategóriába vonja össze. Határozott újítást jelent az eseményneveknek e csoportok mellett való szerepeltetése, azaz egyértelműen tulajdonnévként való kezelése. A fiktív nevek csoportjának önállósága vitatható: az ide sorolható tulajdonnevek egyúttal valamelyik másik kategóriának az elemeiként is vizsgálhatók, sőt vizsgálandók – bár természetesen egy típusba összefogott, együttes tárgyalásuknak is van indokoltsága. A nevek alosztályáival a szerző itt azonban már nem foglalkozik, nem is feltétlenül feladata.

10. Az „Általános és magyar névtan” további részét HAJDÚ MIHÁLY a személynevek tárgyalásának szenteli. Mindenekelőtt a világ népeinek személynévadását, -használatát, -anyagát mutatja be, ami már csak terjedelme szerint is (több mint másfélszáz lap, a kötet hatodrésze) egyedülállóan részletes összefoglalása ennek a témakörnek. (Hasonló jellegű áttekintést a magyar szakirodalomban a KÁLMÁN BÉLA-féle „A nevek világa” lapjain találunk csak, természetesen jóval szerényebb keretek között.)

A témakör bemutatását a szerző a személynév típusok megnevezésére szolgáló – magyar, részben pedig a másnyelvű – terminológia áttekintésével kezdi, melynek során nemcsak egyes elemeinek használati értékét tisztázza, hanem – a megnevezések háttérben álló különböző szemléletek felfedése révén – már a személynevek világához kapcsolódó egyes fontos jellemzőkre is ráirányítja figyelmünket. Maga HAJDÚ kellő megfontoltsággal a *keresztnev* és *egyénnev* (keresztény, ill. nem keresztény kultúrákban), valamint a *családnév* és *megkülönböztető név* (öröklődő, ill. nem öröklődő nevek esetében) terminusok használata mellett döntött (153). Kijelenti, miszerint „névtudományi axiómának tekinthetjük, hogy minden személynek volt és van saját tulajdonneve, egyénneve” (153) – ami néhány egészen ritka s különös esettől eltekintve bizonyosan így is van, sőt hozzátehetjük, hogy a névviselés nemcsak jog, de kötelesség is modern társadalmunkban. Hangsúlyozza a szerző azt is, hogy a nevek tér, idő és társadalmi szempontok szerinti meghatározottsággal bírnak (úgy tehát, mint általában a nyelv). Mindennek megfelelően a következőkben elsősorban földrajzi (területi) alapon, másodsorban pedig a nyelvi összetartozás szerint veszi sorra más népek személynéveit, lehetőség szerint az időbeli változásokat is érzékeltetve.

Ezen csoportosítási elv szerint összpontosít a szerző Ausztrália–Óceánia és Amerika tárgyalása során az őslakosságra, vagy kerülnek Afrika bemutatásához az észak-amerikai rabszolgák nevei. A szerző a sokféleségen belül az általánosabb jellemzőket vázolja fel, s azokat sok példával illusztrálja. A Távols-Kelet népeiről valamivel részletesebben értekeznek: előbb népenként tárgyalja, majd igyekszik a közös vonásokat kiemelni. Az Európán kívüli világból érthetően a Közel-Kelet kapja a legnagyobb figyelmet: más ókori népeket követően a héber-zsidó névadás, majd pedig a mohamedán kultúrkörbe tartozó népek nevei. Az előbbi névanyag fontossága folyamatos utóélete és térbeli elterjedtsége mellett abban is áll, hogy elemei egyúttal a keresztény (s részben a

mohamedán) egyénnévállomány magvát alkotják. A héber-zsidó névadást a szerző a kezdetektől napjainkig, a Közel-Kelet mellett más területekre is kitekintve mutatja be; itt szól a magyarországi zsidóság neveiről is. A mohamedán névanyagot szintén kezdeteitől, majd népek szerint tárgyalja, s nem hagyja említés nélkül a nyugat-európai muszlim bevándorlók névadásának alakulását sem.

A más népek személyneveit tárgyaló nagy fejezet nagyobb (kétharmad) része természetesen Európa népeiről szól. A szerző áttekintését az európai kultúra gyökereit jelentő görögség neveivel kezdi (az ókortól az újjörögig vezetve el az olvasót; görög és latin betűs példákkal vegyesen), majd a Római Birodalom latin személynévrendszerének, névadási szokásainak részletesebb bemutatásával folytatja. Logikus módon követi ezt elsőként az újlatin népek neveinek tárgyalása, az ókori előzményektől a mai névhasználatig. A legtöbbit a keresztnévvel foglalkozik, ezekről HAJDÚ több névgyakorisági listát is közöl (gyakran több időszakból és területről is; táblázatszerűen vagy folyószövegben; számadatokkal, százalékokkal, esetleg csak pozíciószámokkal). Szinte kivétel nélkül foglalkozik a családnevekkel is, a ragadványnevekről, becenevekről, asszonynevekről azonban már jóval ritkábban esik szó. Az újlatin nyelveket követően (bár attól címszerűen el nem választva) tárgyalja a germán, majd a kelta nyelvek személyneveit. Fontosságának megfelelően igen részletesen foglalkozik a német nevekkel, s még inkább a több gyökérből eredező, más földrészekben is elterjedt, továbbá nagy szakirodalmi háttérrel rendelkező angol névanyag bemutatásával; mindkét részt névsorok és névgyakorisági táblázatok kísérik nagy számban. Új fejezetbe kerülnek a szláv (összláv, majd sorra a nyugati, keleti és déli szláv) és a balti nyelvek személynevei, a nagy ívű körkép utolsó fejezetét pedig az uráli nyelvek névanyaga képezi. HAJDÚ többször kitér a magyarországi kisebbségek névanyagára is, mégpedig az adott nemzetiség nyelve tárgyalása során. A magyarral érintkező nyelvek személynévanyagát talán a kötetbeli tárgyalásnál még részletesebben, módszeresebben lehetne taglalni, hiszen ezek megjelennek, hatnak a magyarországi névanyagban is.

A más népek személyneveit ismertető nagy fejezet hatalmas szakirodalmi háttéren alapszik. Az egyes területek, nyelvcsoportok, nyelvek tárgyalása után felsorolt tételek túlnyomó része külföldi, ráadásul a legkülönbözőbb nyelveken íródott munka. A téma hatalmas, alig átlátható, ám e könyvtáryi szakirodalomban is bizonyos témákra, nyelvekre, népekre vonatkozóan alig lehet megfelelő anyagot találni. A tárgyalás során megmutatkozó bizonyos belső aránytalanságok (pl. az olasz neveket kétszer akkora terjedelemben tárgyalja, mint a franciákat), illetve hiányok egy része éppen ezzel lehet magyarázható. (Igaz ugyanakkor az itt említett esetben, hogy érdemes is úgy bemutatni például az olasz családneveket, hogy a jelentéstani típusokat az azokba tartozó leggyakoribb – pozíciószámmal és etimológiájával megadott – vezetéknevekkel jellemezzük: 218–20.) Néhány népről (pl. fehérorosz, albán) néhány sornyi anyagot találunk csak a könyvben, az európai áttekintésből azonban végül csupán néhány sajátos helyzetű nyelv maradt ki teljesen (baszk, katalán). A cigánység névanyaga azonban valóban sajnálatos módon hiányzik a kötetből. Az egyenetlenségek egy ilyen jellegű munkánál természetesen elkerülhetetlenek. Jól mutatja ezt az a HAJDÚ által itt rendszeresen hivatkozott (a névgyakoriságok kapcsán idézett) külföldi munka is, mely kifejezetten különböző nyelvek keresztnévdívatját volt hivatott bemutatni, mégpedig az adott nyelvek névkutatóinak szervezett, széles körű bevonásával – szintén egyenetlen módon (CAFFARELLI–GERRITZEN, 2002.; bibliográfiai adatait l. a kötet irodalomjegyzékében: 890).

11. HAJDÚ MIHÁLY könyvének második nagy szerkezeti egysége a magyar személynevek, a magyar személynévtörténet tárgyalása. A megjelent kötet részletesebben az egyénnevek, illetve keresztnévek, a becenevek és a családnevek témájával foglalkozik, mindezek előtt pedig a magyar névtörténet, a személynévkutatás és forrásainak áttekintését nyújtja.

„A magyar névtörténet korszakolása” (a cím valós helyéhez képest egy szinttel feljebb csúsztott a hierarchiában: 6, 321, 323), pontosabban: a magyar személynévtörténet pe-

riodizációja során nagyobb szakaszokat – a nyelvtörténet szokásos tagolásán belül – csak a családnevek történetében, a névanyag alakulását befolyásoló történelmi-társadalmi események alapján állít fel a szerző. A keresztnévek esetében a nemzedékenkénti időszakok jogosultságát vallja (bár ezek esetében is találhatóánk jellemző, még ha vitathatóan is meghatározható nagyobb korszakokat, mint a pogány névadás kora, a kereszténység felvétele utáni, a protestantizmus megjelenését követő, a magyaros névújítások kora, a hivatalosan szabályozott névválasztás időszaka). A korszakolást követő két fejezetben az – elsősorban természetesen a magyar – személynévtörténeti kutatások áttekintését olvashatjuk; az előbbi fejezetben időrend szerinti haladva, utóbbiban tematikus: kérdéskörök és vizsgált korszakok szerinti rendben. HAJDÚ MIHÁLY végül pontokba szedve s megszívlelendő módon foglalja össze a napjaink személynévanyagára, elsősorban keresztnéveire irányuló kutatások feladatait, azaz lehetséges fő irányait (339–40); ezekkel együtt a névkutatóknak a névkutatúra művelésében meglévő felelősségét is hangsúlyozza. A szerző külön fejezetet szán a személynévtörténet által hasznosítható fontosabb forrástípusok bemutatásának, kiemelve ennek során az okmánytárakat (a fontosabbakat felsorolja), a török adóösszeírásokat (megbízhatóságukról hosszasan értekezik) és természetesen az anyakönyveket (ezek a legjobb forrásai a személynévkutatásoknak). E források névtani hasznosíthatóságát messze legalaposabban a török defterek esetében elemzi. Hasonló részletességgel szól – majd később, de itt nem jelzett módon – az újmagyar kor kapcsán, „Az anyagyűjtés és a földolgozás módszerei” cím alatt az egyházi és állami anyakönyvekről. Ezek a részek a történeti névkutatásra vállalkozók figyelmét hívhatják fel az egyes forrástípusokban rejlő alapvető lehetőségekre és kockázatokra. A tapasztalt kutató megjegyzései különösen értékesek, hiszen módszertani szempontokkal foglalkozó, kutatási irányokat mutató írásoknak igencsak híjával van – s hiányát is érzi – a magyar névtani szakirodalom.

12. Az egyéni nevek, keresztnévek vizsgálata HAJDÚ MIHÁLY könyvének legterjedelmesebb nagy fejezete; a kötetnek mintegy harmadát teszi ki. Rövid, de hasznos terminológiai eligazítás után a szerző a nagy nyelvtörténeti korszakok szerint tagolva írja le személyneveink e legfontosabb típusát. Az ősmagyar és ómagyar kort egy fejezetbe foglalva, az ismert szakirodalom alapján tárgyalja. A régi magyar egyéninév-anyagot elsőként, célszerű módon a motivációs szempontok szerint mutatja be, megvilágítva ezzel a névadás háttérében meghúzódó, azt befolyásoló különböző típusú tényezőket (születés körülményeire utaló, kívánság- és predesztinációs nevek, leíró nevek, foglalkozásnevek, társadalmi helyzetre és tisztségre utalók, nép- vagy népcsoportnevek, óvónevek); majd ezután veszi sorra – PAIS DEZSŐ nyomán – e névanyag jelentéstani (pontosabban: eredeti, közszói jelentés szerinti) csoportjait. HAJDÚ a szakirodalom alapján, a lehetőségek szerint igyekszik a korabeli férfi- és nőnév-gyakoriságról is bizonyos képet adni. A magyar eredetű nevek után a török nyelvekből átvett neveket tárgyalja, melyek divatnevekként kerülhettek be az adott nyelveket általában bizonytalán nem beszélő magyarság névanyagába. (Ami alapján egyébként, mint HAJDÚ elmondja, a GOMBOCZ óta hagyományosnak tekinthető, az itt és általa is alkalmazott, közszói eredetük szerinti csoportosításuk valójában nemigen hasznosítható a magyarság névadás-történetének kutatása során.) A bizonytalan megfejtésű nevek csoportjának megemlítése után tér át a szerző – viszonylag röviden – a honfoglalás utáni világi (szláv, német) és egyházi eredetű (6- és újszövetségi, martirológiumi) jövevénynevek történetének bemutatására, a korábbiakhoz hasonlóan összeállított névgyakorisági listák kíséretében.

A középmagyar és újmagyar kor keresztnévanyagát két különálló s igen terjedelmes fejezetben tárgyalja a szerző. (Ezek szerkesztése, gondolatmenete eltér ugyan egymástól, de a következőkben az egyszerűség kedvéért igyekszem együttesen bemutatni őket.) A vizsgálat alapját képező névanyag egyedülállóan hatalmas és reprezentatív értékű: a megfelelő forrásokban jóval szegényebb, nehezebben kutatható középmagyar korból csaknem 65 ezer személy, a már kiterjedt anyakönyvezési gyakorlattal rendelkező újmagyar korból pedig negyedmilliónál több újszülött adatait tartalmazza. A középmagyar kor feldolgozott keresztnévei 10 kisebb területet, az újmagyar kor nevei

pedig 22 települést, pontosabban 3 nagyobb várost és 7 különböző vidék (köztük Bukovina) összesen 19 faluját képviselik. A már önmagában is tiszteletet érdemlő, az ország különböző területeiről származó gyűjtés (bár ez eleinte egyértelműen nem derül ki a kötetből) szintén HAJDÚ MIHÁLY saját munkája, aki itt a részletes feldolgozásra is vállalkozik. Ennek során a keresztnév-vizsgálatokban indokolt (mert a névdivat változásának jelzésére megfelelő) rövidebb, emberöltőnyi (átlagosan, de a történelmi tényezőket is figyelembe véve nem teljesen mechanikusan 25 éves) periódusokra bontva kutatja e névanyag jellemzőit.

A vizsgálatok egyrészt az egyes konkrét nevekkal foglalkoznak számszerű tényezők formájában, abszolút és relatív terheltség, névgyakoriság szerint (utóbbiakkal célszerűen pozíció, darabszám és százalékos arányok megadásával egyaránt). Ezeket a mennyiségi vizsgálatokat külön a két nyelvtörténeti korszak összesített névanyagán, továbbá az egyes periódusok és vidékek szerint is sorra elvégzi a szerző. (Az újmagyar kor esetében ez például 73 lapon át egymás után sorjázó táblázatokat jelent, melyeket csupán a jellemző neveket kiemelő névfelsorolások egészítenek ki: 453–527.) Másrészt pedig – különösen tanulságos módon, a konkrét nevek említése nélkül – veszi szemügyre a névanyag belső szerkezetét s annak változásait, a leggyakoribb nevek mellett a közepesen gyakori, illetve az egyes vidékekre jellemző nevek állományát is. (Egy terület „névallapotának” meghatározó s itt említett jellemzőiről összefoglalóan l. 453.) „A nevek elterjedése és kihalása” kérdésének az újmagyar kor tárgyalása során külön fejezetet is szán a szerző. Kutatja e változások általános jellegét (gyakorivá, majd egyre ritkábbá válás, falu–város, országos és regionális használat viszonylatában) és konkrét alakulását az egyes időszakok folyamán; az egyes esetekhez fűzött magyarázatai rendszeresen általánosabb tanulságok irányába mutatnak.

A férfi és női keresztnévek állományának különbségeit (mint névgazdagság, változékonyság, névöröklés) s ezek változásait a közép- és az újmagyar kor folyamán egyaránt jól nyomon követhetjük a feldolgozásban. (Erre csak egy példát idéznék a kötetből: az újmagyar kor keresztnév-kincsének két évszázados történetében 12 olyan férfinév mutatkozik, amely mindvégig országosan használt név volt; a női nevek körében ilyen egy sem akadt: 546.) Figyelmet fordít a szerző a társadalmi megoszlás és (újmagyar kori forrásainak köszönhetően) a településtípus szerinti jellemzők vizsgálatára is. A felekezeti jellemzők – legalábbis az újmagyar kor tárgyalása során – szintén önálló témaként jelennek meg, a középmagyar esetében azonban csak az egyes nevek, továbbá a területi és társadalmi szempontok kapcsán kerülnek elő. Az eljárás az adott névanyag feldolgozása felől nézve érthető (indoklását l. 440), mégis hiányzik az olvasónak, hogy a protestantizmus megjelenésének és elterjedésének, illetve az ellenreformáció és katolikus megújulás időszakáról, továbbá a tisztelettörténeti vonatkozásokról itt is jól összefogott képet kaphasson.

A névválasztás indítékait a történeti névanyag esetében nehéz kutatni. Lehetőségeink itt gyakorlatilag a családon belüli névöröklés és a keresztszülőkről való elnevezés feltehető eseteire, valamint a születésnapnak (illetve a naptárnak) a keresztnévviselésre gyakorolt hatására korlátozódnak. Előbbiekről megbízható kép áll rendelkezésünkre már az eddigi szakirodalomból, a születési időnek a névadásra gyakorolt befolyásoló voltát azonban különösen látványosan igazolják itt a szerző grafikonjai (404–5, 612–8). Ezeket a lehetőségeket gyűjtött anyagából származó reprezentatív mintán vizsgálta a szerző, míg a kortárs keresztnévviselés háttérét kérdőíves vizsgálattal kutatta, a különböző indítékokat pedig a válaszadóktól származó idézetekkel színesítve szándékozik feltárni. (A szerző nem közli, pontosan mikor készültek ez utóbbi felmérései, tehát pontosan mely időszakra vonatkoznak az itt közölt eredmények – feltehetőleg néhány évtizeddel ezelőtti, tehát sajnos nem teljesen „jelenkori” adatok.)

A kettős, illetve több keresztnév adása az újmagyar korban válik gyakorivá (a XVIII. század elején feltűnő jelenség, mely a német lakossághoz kötődik eleinte: 388–9), így e korszak bemutatása során kap önálló fejezetet; a középmagyar korról foglalkozó részben még szinte mellékesen kerül csak elő. Bizonyos érdekes vagy tanulságos témák azonban az egész kötetben csak kitérőként, más témák tárgyalása folyamán bukkannak fel. Ilyen például az azonos keresztnévet viselő

testvérek vagy az azonos család- és keresztnévű személyek kérdése (a középmagyar korszakok vizsgálatában: 376), a női nevet kapott fiúk esetei (az újmagyar kori többes keresztnévviselés kapcsán: 590, 600) vagy az ikrek névadásának vizsgálata (az újmagyar kori névválasztás indítékai között: 630–2). Az egyes korszakok és témák ismertetése a számszerű eredmények, a nagyobb ívű tendenciák s néhány szűkebb hatókörű kérdés (l. fentebb) bemutatásán túl sok további érdekes névtani információt is feltár az olvasó számára. Így például azt, hogy a középmagyar korban létezett egy *Orémusz* keresztnév (az egyházi szóhasználatból alakulhatott ki: 373), vagy hogy egyetlen folyamatos használatú ősi magyar keresztnéve van a magyar művelődéstörténetnek: a (keresztény védőszentet is magáénak tudható) *Farkas*.

A keresztnévvel foglalkozó közép- és újmagyar kori fejezet a feltárt névanyag vizsgálata köré szerveződik. Ebből származik azon előnye, hogy olyan forrásértékű, időben és térben is reprezentatív, megbízhatóan feldolgozott névanyagot bocsát teljes részletességgel a személynévtörténet kutatóinak a rendelkezésére, mely biztos viszonyítási alapként szolgálhat – tartalmában s módszertanában is – bármilyen későbbi, korlátozottabb célkitűzésű vizsgálat számára. De ebből fakad e fejezetek komoly hátránya is. Azok a témák s olyan módon kerülnek ugyanis elő a kötetben, amelyek s ahogyan a feldolgozott anyagból kiindulva bemutathatók. Ezek tárgyalása során a szerző nem egészíti ki megállapításait a kapcsolódó, egy-egy témát célzottan vizsgáló szakirodalom egyedi s általánosabb érvényű eredményeivel (például a felekezeti névadás sajátosságainak, a női nevet viselő férfiak vagy az ikrek névadásának esetében vagy akár az utóbbi évtizedek névadási szokásainak ismertetésében); szövegközben ezekre a munkákra nem utal, e témák jellemző tanulmányait a fejezetvégi, illetve a kötet végén található bibliográfiában találhatjuk meg csupán. Ugyanezen okból is hiányoznak olyan fontos témák a kötetből, mint keresztnévanyagunk eredet szerinti csoportjainak, e névanyag bővülésének vagy a keresztnévadás és -használat hivatalos szabályozásának s az azzal összefüggő kérdéseknek a tárgyalása. Ezekre a hangsúlyozottan történeti szempontú feldolgozás mellett, illetve után is szükséges lett volna kitérni, hiszen a magyar keresztnévanyagról – sőt annak változásáról is – teljes képet csak ezek ismeretében kaphatunk.

A közép- és újmagyar kori névanyag feldolgozását térképek, táblázatok, grafikonok, különböző típusú diagramok és ábrák hosszú sora kíséri. Ezek a legváltozatosabb módon – és soha nem öncélúan – jellemzik, látatják a névgyakoriságok alakulását, egyes kategóriák megoszlását, névadási szempontok érvényesülését vagy akár a leggyakoribb nevek mellett az egyes vidékekre jellemző nevek állományát. A legnagyobb arányt természetesen a jól szerkesztett, informatív táblázatok képviselik, legtöbbjük a vizsgálat során feldolgozott óriási névanyagot adja közre, területi és időbeli szempontok szerint. Ezekkel kapcsolatban inkább csak azt hiányolhatjuk, hogy nem jelenik meg bennük (ismét, táblázatokként) az adott táblázatba foglalt anyag esetszáma, amelyhez az itt szereplő adatokat mint 100%-hoz könnyen viszonyíthatnánk (jelenleg ez legkönnyebben az összesítő táblázatokhoz történő visszalapozással oldható meg). A táblázatok számozása (a térképekhez és a különböző más ábrákhoz hasonlóan) szintén meggondolandó lehet, már csak azért is, mert ez lehetővé tenné összesített jegyzéküknek a kötethez függeléként való csatolását, könnyen áttekinthető és kereshető formában.

13. A b e c e n e v e k témaköre alkotja a kötet következő nagy, mintegy százlapos fejezetét. HAJDÚ MIHÁLY ebben csaknem háromszáz keresztnévnek mintegy ötezer becenevét gyűjti össze s csoportosítja. A vizsgált korpusz forrásai – bár ezt egyértelműen nem bocsátja előre – a megelőző fejezetben tárgyalt újmagyar kori névanyagéval egyeznek meg. A HAJDÚ által kialakított tipológia alapvetően alaki rendszerük szerint sorolja 15 nagyobb, ezeken belül pedig számos további altípusba a történeti és legújabb kori becenevanyagot. Egy becenevi alak létrejöttében egyszerre több különböző alakulásmód játszhatott szerepet, a keletkezéstörténeti és leíró szempont pedig nem feltétlenül adhat teljesen azonos választ e nevek kategorizálásának kérdéseire. (Ezek a csoportosítási bizonytalanságok óhatatlanul megjelennek a szerző igen alapos és részletes rendszerében.)

A becenevek tárgyalásában a szerző közvetlenül hagyatkozik egykori kandidátusi dolgozatára, melynek becenévi anyaga már korábban, „Magyar becézőnevek (1770–1970)” címmel jelent meg (Bp., 1974.). Túlnyomórészt e korábbi kötet anyagát tartalmazza a mostani összefoglalás, de – érthetően – annak teljes adattára és névmutatója nélkül; így HAJDÚ korábbi kötete hasznos kiegészítője lehet az itt tárgyalt fejezetnek.

A beceneveket tárgyaló fejezet szokás szerint rövid terminológiai bevezetéssel indul (e nevek megnevezésére használt kifejezések tágabb körét l. HAJDÚ imént hivatkozott munkájában, a becenevek funkcionális megközelítésének tárgyalása során: 38–43). A szerző nem ad külön áttekintést a tudománytörténeti előzményekről s az anyaggyűjtés és feldolgozás módszereiről (pedig nem lenne tanulság nélküli legalább röviden kitérni az előbbiekre általában, utóbbiaknak pedig a saját-ságaira; ezekről bővebben mindenesetre l. a szerző fent hivatkozott munkáját: 18–38).

A becenevek alakj szempontú, illetve alakulásmódjuk szerinti csoportosítását HAJDÚ gyakoriság szerinti elrendezésben közli. A két legjellemzőbb típus a név végi rövidüléssel és a képzéssel alakult becenevek – egymással, illetve más típusokkal is gyakran összekapcsolódó – csoportja. A magyar becenévanyagban túlnyomó arányt képviselő keletkezésmód, a képzéssel alakult nevek kategóriáján belül a sokféle képzőt (ill. a melléjük sorolt jellemző névvégződéseket) a szerző egyelemű és testesebb alakok nagyobb csoportjaiba, azon belül pedig számtalan további altípusba rendezi. (A leggyakoribb köztük az *-i* képző, melynek előfordulási gyakoriságát csak tovább növeli, hogy a leggyakrabban használt becenevek zömében megtalálható; e képző népszerűsége egyébként a közsavak körében s napjainkban is jócskán megtapasztalható.) HAJDÚ utolsóként tárgyalja a szokatlanabb, „szabálytalanabb”, illetve ritkább típusokat; köztük a „becenévként használt”, illetve „nevek helyett álló” magyar és idegen közsavak és tulajdonnevek általában hasonló hangzason, szójátékon alapuló esetét (pl. *Dézsza* < *Dezső*, *Szilvuplé* < *Szilveszter*, *Fantomasz* < *Tamás*: 718–24; a játssi névalkotás itt tudatosan elkerült problémájáról l. még 728). Az utolsóként felállított becenévtípusok rendszerező elve bizonytalanabb a korábbiakénál. A „Nevék helyett álló idegen szavak és tulajdonnevek” és az „Idegen keresztnévek használata becenévként megfelelés vagy hasonló hangzás alapján” között kifejezetten kétséges a határ (pl. a *Hamfri* < *Henrik* az előbbi csoportban is joggal szerepel, bár inkább az utóbbi csoportba kívánkozna: 721). Hasonló megközelítés esetében az elkülönítés elve inkább talán a pusztán hangzásbeli (l. még pl. *Aladin* < *Aladár*, *Bil* < *Béla*), illetve a tényleges megfelelés szempontja (pl. *Juszuf* < *József*, *Franci* < *Ferenc*) lehetne. (Ezzel persze a szigorúan tudományos szempontot érvényesítenénk, amely nem feltétlenül esik egybe a beceneveket adó közösség nyelvérzékével; erre vö. a „Névcserék” itt következő csoportját is, pl. *Rezső* > *Rudi*, *Julianna* > *Jutka*, továbbá a magyar személynévanyag újabb kori történetét is.)

A szerző az egyes típusok bemutatását szakirodalmi áttekintéssel kezdi, azt követően a vonatkozó becenévi alakokat (alapnévvel együtt) sorolja, majd kitér elterjedtségük, gyakoriságuk, hangulati értékük bemutatására. Figyelemmel kíséri az adott típust érintő változásokat, s tekintettel van a történeti névanyag sajátos szempontjaira is (írásbeli adatok problematikája, adathiány kérdése). A becenevek tárgyalását a keletkezésükkel és élettanukkal kapcsolatos legfontosabb kérdések összegzését tartalmazó viszonylag rövid szakasz zárja. Itt található két különösen produktív keresztnév: az *István* és az *Erzsébet* név „életfáját” (becézőik leszármazását bemutató ábrát), melyek e két példán keresztül ezúttal az alapnevek felől közelítve jellemzik szemléletesen becenévanyagunk rendszerét s hallatlan gazdagságát.

14. Az „Általános és magyar névtan” utolsó nagy fejezete a magyar családnevek témakörével foglalkozik, másfélszáz oldal terjedelemben.

A rövid terminológiai bevezetést követően HAJDÚ elsőként a családnevek történetét tekinti át: kialakulásuknak, öröklődővé válásuknak és természetes változásaiknak a folyamatát. Ezzel valójában II. Józsefnek, azaz a névanyag hivatalossá tételének koráig vázolja fel családneveink történetét, ennek menetére s az azt követő korszakokra azonban itt s a későbbi, részletekbe menő vizs-

gálatoknak a során már nem tér ki; mindegy csupán a családnévi fejezetet (s egyúttal a kötetet) lezáró utolsó bekezdésében utal (874). Családnévtörténeti áttekintése során HAJDÚ ismerteti e névanyag (valójában egy új névrendszer) keletkezésének hátterét, létrejöttének különböző lehetséges magyarázatait. Véleménye szerint „A XIII. század végén pedig már olyan névpontosításokat találunk, amelyek akár családnéveknek tekinthetők” (737). Példasorok segítségével mutatja be az egyes személyek megkülönböztetésének kezdeteit, ennek további fejlődését, majd később a családnevek öröklődővé válását; úgy, ahogyan az a rendelkezésünkre álló írásos források alapján rekonstruálható. (Bár, mint hangsúlyozza, ezek a szóbeli használatról nem tájékoztatnak minket egyértelműen.) Részletesen foglalkozik a forrásokban található egynevűség, névelemhiány és a körülírások kérdéseivel, tehát a források értelmezésének problémáival (közszo vagy név, névhiány vagy adathiány) is, sorra veszi a megmutatkozó különböző szerkezeti típusokat. Legnagyobb részük névkiegészítők, illetve más személyekhez való viszonyon alapuló megnevezés. Ezek körében, további elkülönítés nélkül tekinti át az asszonyok korabeli megnevezéstípusait is. (Az asszonynevek külön tárgyalása – mint már említettem – nem témája a kötetnek.)

Külön fejezet foglalkozik a természetes családnévanyag egyik fontos jellemzőjével: a nevek változékonyságával. A spontán névváltozások az élet természetes velejárói voltak, de a tudatos változtatások is adatolhatók már a XVII. századtól kezdődően. HAJDÚ sorra veszi a változások különböző típusait: helyesírási, hangtani, morfológiai változások, teljes kicserelődés. A kettős (többes) családnevekkel is itt foglalkozik, hiszen ezek éppen a változásokat jelző átmeneti formákként jelenhetnek meg. Alakulásait, típusait is sorra veszi, ismét kifejezetten a régi névanyag keretében (nem utalva itt sem ezek legújabb kori történetére: a névmagyarosítások és a házassági nevek közötti majdani megjelenésére). A névkiegészítők kérdése is sajnos csak e történeti anyag révén (a körülírások kapcsán s a névváltozásokról szóló fejezet végén) kerül szóba, bár általánosabb s jelenkori vonatkozásait is tárgyalásra érdemesek (legjobb áttekintésüket I. éppen HAJDÚtól: A személynevek közszoí elemeiről: *NévtÉrt.* 21. 1999: 274–80).

A családnevekről szóló nagy fejezet a továbbiakban a családnevek rendszerezésének szempontjaival foglalkozik. HAJDÚ MIHÁLY maga a fontosabb tudománytörténeti előzmények áttekintése után, különösen tanulságos módon 14-féle lehetséges megközelítést határoz meg s jellemez röviden: időbeli, földrajzi, etnikai, dialektológiai, társadalmi, vallási, nyelvi eredet szerinti, névelletani, gyakorisági, motivációs, jelentéstani, szófaji, morfológiai és a kifejező nyelvi eszköz szerinti szempontokat. Ezek fontosságuk és eredményességük szerint igen különböző értékűek, természetesen alkalmazásuk sem problémamentes. Határozott elkülönítésük azonban segítséget nyújt ahhoz, hogy a családnevek kategorizációjában a zavaró szempontkeveredéseket elkerülhessük, azokat legalább az azonos szinteken kiküszöböljük.

HAJDÚ elsőként – a fentebbi megközelítésekhez képest váratlanul: „A névanyag matematikai vizsgálata” cím alatt – a vidékenként leggyakoribb, illetve jellemző családnevek tekinti át, majd a korábban említett lehetséges rendszerezési szempontok fontosabb típusait veszi sorra. Az egyes csoportosítások részletesebb tárgyalására egyrészt szakirodalmi háttérrel s általánosabb érvénnyel, másrészt pedig a középmagyar korból a szerző által feldolgozott névanyag vizsgálatának eredményei alapján kerül sor. Itt elsősorban azt sajnálhatjuk, hogy – nyilvánvalóan terjedelmi okok miatt, de a kötet keresztnevizsgálataihoz hasonlóan – teljes részletességében nem ismerhetjük meg e különösen nagy és reprezentatív értékű történeti családnévanyag különböző szempontú rendszerezéseinek számszerű eredményeit.

A sok bizonytalanságot magába rejtő, a névadás alapját kutató kategorizálástól a szerző itt eltekint (általános rendszerét a korábbiakban egyébként is közölte már: 770), helyette csupán a hozzá közel álló – s vele ezért is gyakran keveredő – jelentéstani jellegű, részletesebb kategorizálásra vállalkozik. Ezen szempont alá sorolva végzi el először a nevek etimológiai, pontosabban nyelvi eredet szerinti felosztását (bár ez a fentebbiek értelmében önálló megközelítés lenne, illetve a jelentésstanival való összevonása esetén is inkább fölöttes, mint alárendelt kategóriaként kezelhetnénk).

Hat nagyobb jelentéstani jellegű kategória felállításával folytatja, melyek: nép- és népcsoportnevek, keresztnévi eredetű nevek (ősi egyénnévi, keresztény eredetű, női nevek családnevekben), helynévi eredetű családnevek (puszta helységnév, helységnév *-i* képzővel, település- és határrészekre utaló nevek), társadalmi megközelítésű nevek (konkrét foglalkozásnevek és méltóságra, tisztségre, társadalmi helyzetre, birtoklásra utaló családnevek), egyéni megközelítésű (külső és belső tulajdonságot megnevező) és valakihez való tartozásra utaló nevek. Ez az itt alkalmazott rendszerezés viszont eltér attól, amit korábban a szerző a jelentéstani szempont bemutatása során – a név alapját képező nyelvi elem jelentése szerint meghatározott 16 kategóriában – leírt (771). A most sorra kerülő, részletekbe menő rendszerezés valójában nem tisztán jelentéstani alapú: ebbe már motivációs szempontok is keverednek, az alkategóriák pedig nem feltétlenül alkotnak kellőképpen egységes és teljes rendszert. (A keresztnévi eredetű nevek között a női nevek külön alkategóriában szerepelnek; a helynévi alapú neveken belül a helységnévi eredetűek az *-i* képző megléte vagy hiánya alapján két alkategóriát alkotnak, a nem település- és határrészekre utaló nevek hasonló esetei együttesen egyet, de hiányoznak a tájnévi s a hegy- és víznévi eredetű családnevek csoportjai.) Itt tehát inkább a jellemző csoportok bemutatását, mint a családnévanyag határozott és módszeres rendszerezését találjuk; utóbbi esetben még több haszonnal forgathatnánk ezt a fejezetet. Ehhez a részhez még egy megjegyzés kívánkozik: egyes régi, illetve ritka közszoói alapú neveket – a kötet más helyein alkalmazott módszer szerint – érdemes lenne pontosabban itt is megmagyarázni (pl. *Ardó, Gorzsás, Eszkotár, Sonkolyos, Hajgató*; 802).

A morfológiai szempontú csoportosítás részletesebben tárgyalt nagy kategóriái: tőalokban használt családnevek, összetett nevek, rövidült nevek, képzett nevek, birtokjellel ellátott keresztnévek. HAJDÚ bevezetéképpen tisztázza, hogy például a *Balog* névként nem képzett alak, s a *Szentmiklósi* nevet is csak helynévként, de nem családnévként tekinthetjük összetettnek (809). Az imént említett csoportokban azonban a családnév szerkezeti megítélésével összetekeredik az annak alapjául szolgáló keresztnév vagy közszo morfológiájának kérdése: az összetett nevek körében a *Tótpál* és *Gyulafi* típusúak mellett ott találjuk az *Asztalgyártó* és *Vasszög*-féle neveket is, a rövidült és a képzett nevek csoportja pedig (*Samu, Benkő* stb.) valójában a hajdani keresztnévanyagot jellemzi csupán. HAJDÚ csoportosítása – annak itt említett következtelenségeivel együtt – talán a korábban példaként ismertetett KNEZSA-féle rendszerezés (772) célszerűségéből egyszerűsített változatának tekinthető.

A kifejező nyelvi eszköz szempontja, illetve a családnév stilisztikai szempontú vizsgálata szerint a szerző ismét több csoportot állít fel; igaz, ezek megnevezése és rendszere a lehetséges megközelítéseket felsoroló korábbi áttekintés (773) és a későbbi részletezés során (819–22) itt sem egyezik meg teljesen egymással. A konkrét megnevezések (*Lakatos, Sánta*) mellett itt kerülhetnek szóba a szimbolikus (esetleg metonimikus?) megnevezések (*Lakat, Kasza*) és a metaforikus nevek (*Bika, Ördög*), valamint a hangulatfestő (*Ballagó*), illetve a – végül a metaforanevek alá sorolt – részkiemelő (*Bajusz*) nevek (773, ill. 822). A társadalmi, illetve szociolingvisztikai szempontok érvényesítésének lehetőségét HAJDÚ a források adta lehetőségeken belül, azokból merített példákkal illusztrálja. A dialektológiai vizsgálatok kapcsán hangtani jelenségeket mutat be, bár itt érdekes lenne más nyelvjárási jellemzőket – nem pusztán alaki tájszavak családnevekben való előfordulását – is példákkal megismerni.

A családnevekről szóló nagy fejezet utolsó szakasza névelőfordulási és névgyakorisági vizsgálatokat tartalmaz. Különböző forrásokból (mások által közreadott névanyag és saját gyűjtés), területekről és időszakokból származó középmagyar kori névgyakorisági listákat közöl (pozíció, darabszám, százalékos arány) és magyaráz itt a szerző. Anyagának XVI. és XVIII. századi összesített gyakorisági listáit is közreadja (841, 871–2), s az időközben (a nem összesített XVII. század során) lezajlott változásokat is vizsgálat tárgyává teszi. Legvégül a családnévanyag – általában, bár valójában némi leegyszerűsítéssel – 1787-től számított hivatalossá tételére utal, s ennek messzire vezető következményeire: a mesterséges névváltoztatások későbbi típusaira (asszonynevek, álne-

vek is), továbbá ragadványnévrendszerünk kialakulására. Ezekkel a témakörökkel azonban – ahogyan újmagyar kori családnévtörténetünkkel általában – ebben a kötetben már nem foglalkozik, tárgyalásukra az itt megígért második kötetben szándékozik majd kitérni.

15. HAJDÚ MIHÁLY nagy névtani összefoglalóját hatalmas – 75 lapos, csaknem háromezer tételtől álló – irodalomjegyzék zárja, mely elsősorban a hivatkozott, illetve a fontosabb kapcsolódó szakirodalmat tartalmazza; a magyarok mellett igen sok külföldi, idegen nyelvű munkát is. Anyaga nagyobb részt általános névtani és személynévvel foglalkozó tételeket foglal magába, de mellettük az egyéb, továbbá az itt nem tárgyalt személynévtípusok irodalmából is több mű megtalálható. A bibliográfia különösen a fejezetvégi, egy-egy szűkebb témakörhöz kapcsolódó, abban jól eligazító irodalomjegyzékszerű felsorolásokkal együttesen használható jól. Ide utalnak természetesen a kötet nagyobb részét végigkísérő részletes (néha talán túlságosan is részletes, pl. 40, 65, 117) szövegközi hivatkozások. Hiányt, pontatlanságokat, egyenetlenséget több esetben találhatunk ezen a téren; a remélhető újabb kiadásban ezeket érdemes lenne megszüntetni.

16. A kötetben található hatalmas ismeretanyag áttekintése már csak annak méretei és összetettsége miatt sem könnyű feladat, de ezen határozottabb és átgondoltabb t a g o l á s sal, illetve s z e r k e s z t é s sel javítani lehetne. Némely fejezet címválasztása nem mondható szerencsésnek (erről a korábbiakban szóltam már), az egyes nagyobb fejezetek belső tagolása pedig olykor aránytalan: az egyes alfejezetek között egyaránt található százlaposnál hosszabb s egybefüggő (423–527, ezen belül esetleg a névgyakorisági táblázatokat el lehetne különíteni az azt követő még 30 lapnyi elemzéstől), de csupán egy lapos egységeket (ugyanezen fejezetben, egy színttel lejjebb: 547–51 között, s a következő nagy fejezetben, de ugyanezen szinten: 714–8 között) is. Egyes alfejezetek belső tagolását – egyéb tipográfiai megoldások helyett – további alcímekkel lehetne kiegészíteni, így annak anyagát a tartalomjegyzék szintjén is jól áttekinthetővé, könnyen kereshetővé tenni (pl. a 75 lapos „Újlatin nyelvek” c. egységet vö. a „Becenevek” fejezet részletes tagolásával). A félkövér szedésnek értelmi kiemelésként való következetesebb alkalmazása ugyancsak a gondolatmenet, a szerkezet követhetőségét könnyíthetné meg. (Az „Általános névtan” című fejezetben gyakran alkalmazza a szerző, a hasonlóan terjedelmes „Egyéni nevek, keresztnévek” című fejezet legnagyobb része viszont nem él ezzel a lehetőséggel.)

A címek és fejezetek hierarchiáját a kötetben a tipográfia jelzi, s ez a tartalomjegyzékben egyértelmű, de a kötet belsejében nem mindig tűnik megfelelőnek (vö. pl. 688 és 689 fejezetcímeket). Az egyes szerkezeti egységek számokkal (és szükség vagy tetszés szerint betűkkel) való jelölése egyrészt a jobb áttekinthetőséget szolgálná, másrészt megkönnyíthetné a kötetben belüli – bár jelenleg lényegében hiányzó – előre- és visszautalásokat. Az élőfejek különösen sokat segíthetnének az eligazodásban, ha a páros lapokra a most a páratlan lapokon szereplő fejezetcímek kerülnének, azok helyét pedig az egy színttel lejjebb lévő alfejezetek címei vennék át. Jelenleg a páros lapok élőfeje ugyanis csupán az „Általános névtan” vagy a „Magyar személynév” cím valamelyikét tartalmazza (mely minimális információ), a szembenéző lapok élőfejében pedig így még akár száz-, százötven vagy háromszáz lapos egységek címei jelennek meg. A kötet igen gazdag anyaga megérdemli, hogy gondosabb szerkesztéssel könnyebben, jobban hozzáférhetővé válhasson az azt kézbe vevő olvasó számára.

17. HAJDÚ MIHÁLY munkája méreteiben és részleteiben is valóban egyedülálló összefoglalása az általános névtan és a személynévkutatás területeinek. Egyrészt szakirodalmi ismereteinket összegzi, különösen nagy merítéssel és széles körű áttekintéssel; ez elsősorban az általános névtani s különösen a más nyelvek, népek személynéveit tárgyaló – itthon jobbra ismeretlen tudanyagot közreadó, hatalmas külföldi szakirodalmat feldolgozó – fejezetekre igaz. Másrészt HAJDÚ saját alapkutatásainak eredményeit adja közre, részletességében és reprezentativitásában egyedülálló

eredményeket. Ez a magyar személynévtörténeti fejezeteknek – különösen a keresztnévvel foglalkozó, teljes magyar névadástörténeti áttekintést adó fejezetnek – a legfőbb jellemzője. Könyve gazdag adattárként és viszonyítási alapként is jól szolgálhatja a további történeti személynévkutatókat. A munka módszertani – vagy akár csak terminológiai – megjegyzései és tanulságai ugyancsak hasznosnak bizonyulhatnak későbbi vizsgálatok számára.

Külön ki kell emelnünk a kötet újdonság számba menő legfőbb értékeit. Az általános névtannal foglalkozó nagy fejezet sok részlete eddig még – legalábbis kellőképpen – nem vizsgált kérdések módszeres áttekintését nyújtja, s ezekkel együtt igyekszik koherens és több ponton újszerű, teljességre törekvő rendszerben tární elénk a tulajdonnevek sokféle ágazó, sokat vitatott és sok nyitott kérdést magában foglaló elméleti vonatkozásait. Más nyelvek személynévéadásának részletező bemutatása ugyancsak újdonságként becsülendő a kötetben. Valójában azonban a magyar személynévtan – elsősorban: a személynévtörténet – hasonló jellegű és igényű áttekintése is igen csak úttörő vállalkozásnak számít. Mert ugyan komoly eredményeket mondhat magáénak a magyar személynévkutatás, de számos ponton nagy hiányokkal kell még mindig szembesülnünk. Ebből a szempontból az egyénnevek (keresztnévek) és a családnevek kutatásának jelenlegi helyzetére érdemes egy pillantást vetnünk. (A magyar becézőnevek legrészletesebb feldolgozásának eddig is HAJDÚ MIHÁLY – korábban már említett s e kötetben is hasznosított – munkáját tekinthettük, a többi személynévtípus tárgyalására pedig a szerző ebben a kötetben nem vállalkozott.)

A korai ómagyar kori személynévanyag reprezentatív értékű számbavételét tartalmazó munkát – FEHÉRTÓI KATALIN „Árpád-kori személynévtár (1000–1301)” című kötetét – például csak 2005-ben vehettük kézbe; alapvető és nagy értékű névadattár, etimologizálásra azonban nem vállalkozik. A jelenkori, hivatalosan szabályozott s így elemkészletében pontosan számba vehető magyar keresztnévanyagok egy teljes és részletes, szakszerű és alapos névkönyvben való feldolgozása ugyanakkor a mai napig nem készült még el. A magyar keresztnévéadási szokások alakulásának ezek közötti időszakáról pedig inkább csak helyi és részleges érvényű feldolgozások álltak rendelkezésünkre – ebből a hiányból törleszt sokat HAJDÚ MIHÁLY munkája. A családnévtörténet területén szintén lényeges hiányosságokkal számolhatunk. KÁZMÉR MIKLÓS fontos műve, a „Régi magyar családnevek szótára (XIV–XVII. század)” inkább csak segédkönyvként, viszonyítási alapként, s nem önmagában is vizsgálható, reprezentatív értékű névadattárként kap szerepet a névtörténeti kutatásokban. A családnév-típológiák s az egyes nevek ezekbe való besorolhatóságának a kérdése – már a névanyag jellegéből adódóan is – elég problematikus, általában kevésbé kiforrott, mint a helynévkutatás területén; az egyes személynév-feldolgozások közt ebből a szempontból gyakoriak az eltérések, nem ritkán bizonyos mértékű (olykor szinte elkerülhetetlen) szempontkeveredésekkel együtt. A jelenleg használatos típológiák mindemellett valójában csak a természetes keletkezésű családnévanyag kategorizálására alkalmasak, a hivatalos családnév-változtatások révén, mesterségesen létrehozott névanyag jelentős részében (*Békefi, Regényi, Széplábi* stb.) megfelelően nem alkalmazhatók. HAJDÚ MIHÁLY kötete mindenesetre a középmagyar kori családnévanyag országos kiterjedésű vizsgálatával és a különböző megközelítések egymástól való elkülönítésével sokban járul hozzá a családnévkutatás és -típológia eddigi eredményeihez.

18. HAJDÚ MIHÁLY „Általános és magyar névtan. Személynevek” című kötetének igazi értékét a szakma fogja megállapítani – amely már azzal is véleményt mond, hogy rendszeresen támaszkodik, hivatkozik és reflektál anyagára. HAJDÚ műve nem egyszeri elolvasásra készült. Mindazért, amit benne találhatunk, újra és újra érdemes elővenni, s fellapozni azokat a részeket, melyekre éppen szükségünk van. Bizonytal nem kevés időre lesz szükség az ugyancsak hiánypótlónak ígérkező második kötet elkészítéséhez, de reméljük, minél előbb azt is kézbe vehetjük, használhatjuk – nyelvészek, névkutatók és más tudományterületek művelői egyaránt.

FARKAS TAMÁS